

Herbert Marcuse

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ

Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ και η υπερβατολογική φαινομενολογία, είναι το τελευταίο έργο του Husserl. Γραμμένο στη δεκαετία του τριάντα, το πρώτο μέρος δημοσιεύτηκε το 1936 και το δεύτερο μόνο μετά το θάνατο του Husserl.

Θα ήθελα κατ' αρχήν να υποδείξω πού εντοπίζω τη γενική ιστορική θέση αυτού του έργου. Νομίζω ότι πρέπει να το τοποθετήσουμε στο πλαίσιο της ριζοσπαστικής επανεξέτασης της δυτικής έννοιας του Λόγου, της δυτικής ορθολογικότητας, η οποία αρχίζει τις τελευταίες δεκαετίες του δέκατου ένατου αιώνα και στην οποία ανήκουν τόσοι διαφορετικοί στοχαστές όπως οι Bergson, Dilthey, Max Weber, Spengler, Piaget και Bachelard. Όλοι τους αναρωτιούνται για τη βασική ιδέα η οποία οδήγησε τη δυτική σκέψη από τις ελληνικές απαρχές της, την τυπική δηλαδή δυτική ορθολογικότητα. Νομίζω ότι ο Husserl είναι ο τελευταίος αυτής της ομάδας και σίγουρα (πράγμα που είναι πιθανόν να σας ξενίσει) ο ριζοσπαστικότερος αυτών των επανεξετάσεων. Στον Husserl είναι η μοντέρνα επιστήμη καθαυτή, αυτό το πανερότατο τέκνο της δυτικής ορθολογικότητας, που τίθεται υπό συζήτηση. Σ' αυτή την επανεξέταση, η μοντέρνα επιστήμη εμφανίζεται ως το τέλος μιας μοιραίας ανάπτυξης η οποία ξεκινά με την ελληνική σκέψη, δηλαδή με τις ρίζες της δυτικής σκέψης καθαυτής —ως το «τέλος» αυτής της ανάπτυξης με τη διπλή έννοια της αποπεράτωσης και της εκπλήρωσης του τέλους, της προθέσεως, του σκοπού αυτής της σκέψης.

Σύμφωνα με τον Husserl, η επιστήμη —η μοντέρνα επιστήμη, η γαλιλαϊκή εξίσου με τη μετα-γαλιλαϊκή— πηγάζει από την ελληνική ιδέα της γνώσης και της αλήθειας και στηρίζεται σε μια επιστημονική ορθολογικότητα, στην οποία η αλήθεια και η εγνωρότητα εμπεριέχουν την αυταπάτη και την καταπίεση. Πριν προσπαθήσω να παρουσιάσω τη ριζοσπαστική θέση του Husserl, χρειάζεται να υπογραμμίσω ότι δεν είναι αποτέλεσμα μιας κοινωνιολογικής ανάλυσης ή μιας κοινωνιολογίας της γνώσης. Η γοητευτική όψη του έργου του Husserl βρίσκεται στο ότι πρόκειται, ακριβώς, για μια φιλοσοφική ανάλυση εντός του ακαδημαϊκού πλαισίου της ιστορίας των ιδεών, εντός του ακαδημαϊκού καταμερισμού εργασίας. Ο Husserl τονίζει τη φιλοσοφία ως

Beruf, ως επάγγελμα, και ότι η φιλοσοφία πραγματοποιείται στον *Berufszeit*, δηλαδή, στον ακαδημαϊκό καταμερισμό για τέτοιες έρευνες. Ο Husserl προσθέτει (κι αυτό είναι σημαντικό: θα επιστρέψω σ' αυτό στο τέλος) ότι το επάγγελμα του φιλοσόφου είναι ένα μοναδικό επάγγελμα επειδή (και τον παραθέτω)

αυτό το επάγγελμα συνδέεται με τη «δυνατότητα ενός ριζοσπαστικού μετασχηματισμού της ανθρωπότητας», και όχι μόνο ενός ριζοσπαστικού μετασχηματισμού της ανθρωπότητας, αλλά επίσης με την «απελευθέρωση», και αυτή η δυνατότητα καθιστά το επάγγελμα του φιλοσόφου μοναδικό στα πλαίσια του καταμερισμού της εργασίας!

Στην πορεία ενός τέτοιου φιλοσοφικού εγχειρήματος (φιλοσοφικού και με τη σημασία του επιστημονικού κλάδου!), στην πορεία της δικής του εσωτερικής ανάπτυξης, η ανάλυση του Husserl υπερέβη τον εαυτό της, ή ακριβέστερα, κατέβηκε από την αμιγή θεωρητική στη νοθευμένη προ-θεωρητική, πρακτική διάσταση. Ακόμη καλύτερα, η καθαρή θεωρητική ανάλυση ανακάλυψε τη δική της εσωτερική νόθευση, αλλά μόνο για να επιστρέψει απ' αυτή τη νοθευμένη σφαίρα στην ακόμη καθαρή θεωρητική διάσταση της υπερβατολογικής φαινομενολογίας, ως συστατικό της πρακτικής, προ-θεωρητικής διάστασης, του *Lebenswelt*. (Χρησιμοποιώ το γερμανικό όρο *Lebenswelt*. Η ακριβής μετάφραση «βιωμένος-κόσμος» είναι πολύ ευρεία και πολύ ασαφής σ' αυτό το πλαίσιο· αυτό που εννοεί ο Husserl είναι ο δικός μας εμπειρικός καθημερινός κόσμος όπως δίνεται στην άμεση εμπειρία, πρακτική και άλλη —ο κόσμος της ζωής και του θανάτου, στην εμπειρική μας πραγματικότητα. Θα χρησιμοποιώ έτσι είτε τόν όρο *Lebenswelt* ή «εμπειρική πραγματικότητα»).

Θ' αφιερώσω τώρα λίγο χρόνο για να παρουσιάσω τη θέση του Husserl (το έργο δεν έχει μεταφραστεί πλήρως· έχουμε στη διάθεσή μας μόνο την εξαιρετική επιτομή του από τον Gurwitsch), αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε ν' αναδειχθούν τα κριτικά προβλήματα. Ο Husserl αρχίζει με μια συντομότερη περιγραφή αυτού που θεωρεί ως την ελληνική έννοια του Λόγου, την ιδέα δηλαδή της ανθρώπινης ύπαρξης ως αυτο-προσδιορισμό και προσδιορισμό του κόσμου της δυνάμει των πνευματικών ικανοτήτων του ανθρώπου, μιας έννοιας του Λόγου, σύμφωνα με την οποία οι πνευματικές ικανότητες του ανθρώπου, είναι την ίδια στιγμή ικανές να προσδιορίσουν τη δική του ζωή αλλά και να προσδιορίσουν, να καθορίσουν και να αλλάξουν, το σύμπαν. Αυτή η αντίληψη προϋποθέτει ότι το σύμπαν καθαυτό, το οποίο κατανοείται έτσι ορθολογικά, είναι στη βασική του δομή ένα ορθολογικό σύστημα και κατά συνέπεια προσιτό στη γνώση και την αλλαγή στο πεδίο της ορθολογικής ανθρώπινης γνώσης. Ο Λόγος, με άλλα λόγια, για τους Έλληνες, είναι την ίδια στιγμή αντικειμενικός και υποκειμενικός, και σ' αυτή τη βάση, ο Λόγος είναι ταυτόχρονα το υποκειμενικό και αντικειμενικό εργαλείο για ν' αλλάξει ο κόσμος σε συμφωνία με τις ορθολογικές ικανότητες και σκοπούς του ανθρώπου. Αλλά σ' αυτή τη δια-

δικασία, ο Λόγος καθαυτός ως θεωρία είναι και παραμένει η βάση για το μετασχηματισμό του κόσμου. Η φιλοσοφία εγκαθιδρύεται έτσι ως επιστήμη, και ως η πρώτη, επιφανέστερη και γενική επιστήμη η οποία πρέπει να δώσει την κατεύθυνση και το σκοπό σ' όλες τις άλλες επιστήμες.

Ποιες είναι οι συνέπειες αυτής της πρωταρχικής έννοιας του Λόγου; Υποδηλώνει κατ' αρχήν μια υπερ-εμπειρική, υπερ-χρονική εγαυρότητα του Λόγου, ούτως ώστε το αληθινά υπάρχον, που ανακαλύφθηκε και προσδιορίστηκε από το Λόγο, είναι ορθολογικό, σε αντίθεση με το άμεσα δεδομένο συμβάν. Ο Λόγος εγκαθιδρύει μια κυθεντία και μια πραγματικότητα η οποία με τον τρόπο αυτό είναι ανταγωνιστική προς τα άμεσα δεδομένα. Δεύτερον, το αληθινό είναι ιδεατό Είναι (ένα συμπέρασμα από την πρώτη συνεπαγωγή), κι όχι το Είναι όπως το βιώνουμε άμεσα στη ρευστότητα του εμπειρικού, πρακτικού μας κόσμου. Ο «πλατωνισμός» έτσι είναι η βάση όλης της επιστημονικής γνώσης. Τρίτον, η αντικειμενικότητα σχετίζεται, αναγκαστικά, με την υποκειμενικότητα, και επιπλέον με την υποκειμενική, καθώς και την αντικειμενική δομή του Λόγου. Ο Husserl προβαίνει σε μια διατύπωση η οποία, σ' ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο, συλλαμβάνει εκ νέου τη βασική ερώτηση και θέση με την οποία ξεκίνησε η δυτική φιλοσοφία, δηλαδή την τελική ταυτότητα μεταξύ Είναι και Λόγου. Λέει:

Μπορεί Είναι και Λόγος να διαχωριστούν εαν ο γνωστικός Λόγος προσδιορίζει (την ουσία του Είναι);².

Έτσι βρίσκουμε στις πρωταρχές και στο τελευταίο στάδιο της δυτικής φιλοσοφίας αυτή τη σχεδόν επακριβή ταυτότητα στη διατύπωση του βασικού προβλήματος, της μυστηριώδους ενότητας και ταυτότητας, επίσης, του Λόγου και του Είναι, του Γνωρίζειν και του Είναι. Τώρα αυτή η έννοια του Λόγου, ο οποίος είναι ταυτόχρονα θεωρητικός και πρακτικός Λόγος, κατανοήθηκε από τον Husserl ως ένα πρόταγμα. Εδώ χρησιμοποιώ αυτόν τον όρο όπως αναπτύχθηκε στη φιλοσοφία του Sartre: «πρόταγμα» με την έννοια ότι αυτή η ιδέα της ορθολογικότητας και η εφαρμογή της είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος εμπειρίας, ερμηνείας, οργάνωσης και αλλαγής του κόσμου, ένα ιδιαίτερο ιστορικό πρόταγμα μεταξύ άλλων δυνατών, όχι αναγκαία το μοναδικό πρόταγμα. Αυτό το πρόταγμα, σύμφωνα με τον Husserl, εκπληρώθηκε με τη θεμελίωση της μοντέρνας επιστήμης, δηλαδή τη γαλιλαϊκή μαθηματικοποίηση της φύσης. Η γαλιλαϊκή μαθηματικοποίηση της φύσης εγκαθίδρυσε εκείνο το καθαρά ορθολογικό, ιδεατό σύστημα το οποίο ήταν το όνειρο όλου του πλατωνισμού: ο Γαλιλαίος εγκαθίδρυσε τον ιδεατό κόσμο μαθηματικά ως την αληθινή πραγματικότητα, υποκαθιστώντας μ' αυτό το επιστημονικό σύμπαν τη μόνη δεδομένη πραγματικότητα, δηλαδή τον εμπειρικό μας *Lebenswelt*. Αλλά, σύμφωνα με τον Husserl, η εκπλήρωση αυτού του προτάγματος ήταν επίσης και η κατάρρευσή του. Αυτή η επιστημονική ορθολογικότητα, αυτή η ιδέα του Λόγου και η εφαρμογή της, απο-

δείχτηκε επιτυχής μόνο στις θετικές επιστήμες και στην τεχνολογική κατάρκτηση της Φύσης, ενώ η πρωταρχική θεμελίωση όλης αυτής της επιστήμης, η οποία αρχικά υποτίθετο ότι συνιστά τη βασική δομή, το περιεχόμενο και το σκοπό της επιστήμης, δηλαδή η φιλοσοφία, παρέμεινε μια ανίσχυρη, αφηρημένη, ασήμαντη μεταφυσική σφαίρα γνώσης και συνέχισε σ' αυτή την ασήμαντη μορφή μιαν ανέλπιδη ακαδημαϊκή ύπαρξη η οποία, επιπροσθέτως, διαλυόταν όλο και περισσότερο στην ψυχολογία. Διαχωρισμένος έτσι από τη βασική φιλοσοφία η οποία, σύμφωνα με την πρωταρχική ιδέα του Λόγου, υποτίθετο ότι παρέχει τους σκοπούς, τις αντικειμενικότητες, τη σημασία της επιστήμης, διαχωρισμένος από αυτή τη βασική φιλοσοφία η οποία υποτίθετο ότι προμηθεύει τις αληθινά καθολικές έννοιες, ο Λόγος διαζεύχτηκε ταυτόχρονα —κι αυτό είναι καθοριστικό για τον Husserl— από εκείνη την ορθολογική *humanitas* που οραματίστηκε το πρωταρχικό φιλοσοφικό πρόταγμα. Η επιστημονική και η τεχνολογική ορθολογικότητα έγιναν ο κατ' εξοχήν λόγος. Διαζευγμένη από τους έγκυρους «σκοπούς» που τέθηκαν από τη φιλοσοφία, η ορθολογική που τέθηκε από την επιστήμη, και η ορθολογική της ανάπτυξης και της προόδου της κατέληξε στην ορθολογική του ίδιου του *Lebenswelt*, εντός του οποίου και για χάρη του οποίου αναπτύχθηκε αυτή η επιστήμη. Αντί της ορθολογικής υπέρβασης του *Lebenswelt*, η επιστήμη κατανόησε, εξέφρασε και επεξέτεινε την ιδιαίτερη ορθολογική του *Lebenswelt*, δηλαδή τη συνεχώς αποτελεσματικότερη κυριάρχηση του περιβάλλοντος (*Herrschaft über die praktische Umwelt*), που συμπεριλαμβάνει τη συνεχώς αποτελεσματικότερη κυριάρχηση του ανθρώπου. Αλλ' αυτός δεν ήταν ο ενυπάρχον σκοπός της επιστήμης, ο οποίος ήταν ο πρώτος και ο κύριος, και όχι μόνο με χρονολογική σημασία, το τέλος που προσδιοριζόταν από την εμπειρική πραγματικότητα εντός της οποίας αναπτυσσόταν η επιστήμη. Ο θεωρητικός Λόγος, ο καθαρός Λόγος, χωρίς να χάσει τον επιστημονικό χαρακτήρα του ως θεωρία, έγινε έτσι πρακτικός Λόγος. Η θεωρία, εξαιτίας μάλλον της εσωτερικής δυναμικής της παρά των εξωτερικών τριβών, έγινε μια ιδιαίτερη, ιστορική πρακτική. Αλλά (και αυτό είναι αποφασιστικό για τον Husserl και τη δικαίωση της δικής του μεταγενέστερης φαινομενολογικής αναγωγής) αυτή η πλήρης ανάπτυξη, αυτός ο πλήρης μετασχηματισμός του Λόγου, αυτή η ουσιαστική, δομική, εσωτερική δέσμευση του καθαρού Λόγου, της καθαρής θεωρίας και της καθαρής επιστήμης στην εμπειρική πραγματικότητα από την οποία γεννήθηκαν, αυτός ο πλήρης μετασχηματισμός παραμένει κρυμμένος στην επιστήμη καθαυτή, κρυμμένος κι αδιαμφισβήτητος. Η νέα επιστήμη δεν διασαφηνίζει τις συνθήκες και τα όρια της απόδειξης, της εγγυήσεως και της μεθόδου της· δεν διασαφηνίζει τον ενυπάρχοντα ιστορικό συντελεστή της. Παραμένει ανίκανη για τη δική της θεμελίωση και εξαιτίας αυτού είναι ανίκανη ν' αναγνωρίσει την υποτέλειά της, ανίκανη ν' απελευθερωθεί καθαυτή από τους σκοπούς που τέθηκαν και δόθηκαν στην επιστήμη από μια προδομένη εμπειρική πραγματικότητα. Θα ήθελα να τονίσω ξανά, επειδή οι διατυπώσεις αυτές μπορούν εύκολα να παρεξηγηθούν, ότι δεν πρόκειται για μια κοινωνιολογική σχέση που εγκαθιδρύεται εδώ

μεταξύ μιας εμπειρικής πραγματικότητας και της καθαρής επιστήμης, η οποία αναπτύσσεται μέσα σ' αυτήν την εμπειρική πραγματικότητα. Η σύλληψη του Husserl πηγαίνει πολύ μακρύτερα. Υποστηρίζει ότι η εμπειρική πραγματικότητα είναι η υποδομή και η διάσταση στην οποία αναπτύσσονται οι καθαρά επιστημονικές έννοιες. Μ' άλλα λόγια, η εμπειρική πραγματικότητα συγκροτεί, με ένα ιδιαίτερο τρόπο, τις βασικές έννοιες που η επιστήμη πιστεύει ότι είναι καθαρά θεωρητικές έννοιες.

Προτού συνεχίσω με τη χουσερλιανή ερμηνεία αυτής της ανάπτυξης, θα ήθελα να επαναδιατυπώσω και να επεκτείνω τη θέση του κατά έναν τρόπο ο οποίος μπορεί να προβάλλει τις προκλητικές της συνέπειες. Αυτό που συμβαίνει στη σχέση η οποία αναπτύσσεται μεταξύ της επιστήμης και της εμπειρικής πραγματικότητας είναι η κατάργηση της υπερβατικότητας του Λόγου. Ο Λόγος χάνει τη φιλοσοφική δύναμή του και το επιστημονικό δικαίωμά του να καθορίζει και να προτάσσει ιδέες και τρόπους ύπαρξης πέραν και εναντίον εκείνων που εγκαθιδρύθηκαν από την επικρατούσα πραγματικότητα. Δεν λέω «πέραν» της εμπειρικής πραγματικότητας με μια μεταφυσική αλλά με μια ιστορική σημασία, δηλαδή με τη σημασία της πρόταξης ουσιαστικά διαφορετικών, ιστορικών εναλλακτικών λύσεων.

Αλλά ας επιστρέψουμε στην ερμηνεία του Husserl.

Η νέα επιστήμη (με την οποία εννοεί κυρίως τη γαλιλαϊκή επιστήμη) εγκαθιδρύει ένα ορθολογικό «άπειρο» σύμπαν του Είναι, (τον ακολουθώ εδώ κατά λέξη), που οργανώθηκε και καθορίστηκε συστηματικά από την επιστήμη καθωυτή. Εντός αυτού του σύμπαντος κάθε αντικείμενο γίνεται προσιτό στη γνώση, όχι συμπτωματικά, στην ενδεχομενική, επιμέρους εμφάνισή του, αλλά αναγκαστικά και στην ουσία του⁵. Ως εκ τούτου, γίνεται αντικείμενο της επιστημονικής γνώσης, όχι ως ατομικό αντικείμενο αλλά ως επεξήγηση της γενικής αντικειμενικότητας (το φτερό που πέφτει ως *res extensa* σε κίνηση)⁶. Μ' άλλα λόγια, το συγκεκριμένο και ιδιαίτερο αντικείμενο, η αριστοτελική ολότητα, δεν είναι πλέον το *Wesen*, η ουσία· ο πλατωνισμός δεν εκτοπίζει τον αριστοτελισμό μόνον στη φυσική, αλλά και στη βασική έννοια της επιστημονικής ορθολογικότητας. Παρεπόμενη αυτής της απο-εξατομίκευσης, η οποία είναι το προαπαιτούμενο για την ποσοτικοποίηση του επιστημονικού σύμπαντος, είναι η συνήθης αναγωγή της δευτερεύουσας στην πρωταρχική ποιότητα, η απαξίωση της άτεγκτα ατομικής σημασίας της εμπειρίας ως μη-ορθολογικής⁷.

Ως ένα αποτέλεσμα αυτής της διττής διαδικασίας, η πραγματικότητα εξιδανικεύεται τώρα σε μια «μαθηματική πολλαπλότητα»: καθετί που διατυπώνεται μαθηματικά με την ένδειξη της καθολικής εγγυρότητας ως μια καθαρή μορφή (*reine Gestalt*) ανήκει τώρα στην αληθή πραγματικότητα της φύσης⁸. Αλλά (κι εδώ βρίσκεται το βαθύ χάσμα που διαχωρίζει τη νέα επιστήμη από το κλασικό της πρότυπο), σ' αντιδιαστολή με τις ιδεατές μορφές του Πλάτωνα, οι ιδεατές μορφές της μαθηματικής φυσικής απελευθερώνονται από κάθε ουσιαστική σύνδεση μ' άλλους σκοπούς,

5. Οπ.π., σ. 19.

6. Οπ.π., σ. 40.

7. Οπ.π., σ. 54.

8. Οπ.π., σ. 20-21.

πέραν των μαθηματικών. Το ιδεατό βασίλειο της γαλιλαϊκής επιστήμης δεν συμπεριλαμβάνει πλέον τις ηθικές, αισθητικές, πολιτικές Μορφές, τις *Ιδέες* του Πλάτωνα. Διαχωρισμένη απ' αυτό το βασίλειο, η επιστήμη αναπτύσσεται τώρα ως ένα «απόλυτο» με την κυριολεκτική σημασία ανεξάρτητα το πόσο σχετική μπορεί να είναι στο δικό της βασίλειο, απαλλαγμένη από τις δικές της προ-επιστημονικές και μη-επιστημονικές συνθήκες και θεμελιώσεις. Σύμφωνα με τον Husserl, η απόλυτη μαρτυρία των μαθηματικών (την οποία όπως θα δούμε αναζητάμε) ήταν για τον Γαλιλαίο τόσο αυταπόδεικτη ώστε ουδέποτε αναρωτήθηκε για την πραγματική θεμελίωση της εγκυρότητάς τους, για την έγκυρη θεμελίωση αυτής της απόδειξης και για την επέκτασή της σ' ολόκληρη τη φύση. Η εγκυρότητα, κατά συνέπεια, της νέας επιστήμης παρέμεινε στο σκοτάδι· η βάση της δεν έγινε ποτέ το θέμα της επιστημονικής έρευνας· η επιστήμη εμπεριείχε μια ακυριάρχητη μη-επιστημονική θεμελίωση. Αυτό είναι γεγονός υφίστης σπουδαιότητας για την εγκυρότητα της επιστήμης καθαυτής, επειδή η σχέση μεταξύ επιστήμης και προ-επιστημονικής, εμπειρικής πραγματικότητας δεν είναι για τον Husserl κάτι εξωτερικό αλλά κάτι που επηρεάζει τη βασική δομή και σημασία των επιστημονικών εννοιών καθαυτών.

Πού είναι τώρα σύμφωνα με τον Husserl, αυτό το προ-επιστημονικό επικυρωτικό θεμέλιο της μαθηματικής επιστήμης; Βρίσκεται πρωταρχικά στη γεωμετρία που είναι η τέχνη της μέτρησης (*Messkunst*) με τα ιδιαίτερα μέσα και δυνατότητές της". Αυτή η τέχνη της μέτρησης στην εμπειρική πραγματικότητα υποσχέθηκε και πράγματι πέτυχε την προοδευτική υπολογισιμότητα της φύσης, μιας φύσης που υπόκειται στην όλο και περισσότερο ακριβή «πρόβλεψη», στην κυριάρχηση και χρησιμοποίησή της. (Πρόβλεψη-*Voraussicht*, που θα έπρεπε ίσως, καλύτερα, να μεταφραστεί ως προβολή και έγκυρη, ορθολογική προσδοκία). Πρόβλεψη και προσδοκία, ορθολογική προσδοκία, μπορούν λοιπόν να οδηγούν τον πρακτικό προσανατολισμό και το μετασχηματισμό του εμπειρικού *Lebenswelt*, χωρίς εντούτοις (κι αυτό είναι αποφασιστικό) να θέτουν ή να προσδιορίζουν ή να αλλάζουν τους σκοπούς και τα μέσα αυτού του μετασχηματισμού. Η γεωμετρία και μπορεί και παρέχει (και το ίδιο αληθεύει για την προέκταση της γεωμετρίας, τα μαθηματικά) τις μεθόδους και όλο και ακριβέστερες, όλο και περισσότερο μετρήσιμες προσεγγίσεις για το μετασχηματισμό και την επέκταση του εγκαθιδρυμένου *Lebenswelt* παραμένει όμως για πάντα ανίκανη να προσδιορίσει, να προεξοφλήσει ή ν' αλλάξει, με τις δικές της έννοιες, τους στόχους και τ' αντικείμενα αυτού του μετασχηματισμού. Κατά τη μέθοδο και τις έννοιες, η νέα επιστήμη είναι ουσιαστικά μη-υπερβατική. Αυτή είναι που θεωρώ ως την πρόταση κλειδί του Husserl: Η επιστήμη «αφήνει ανάλλακτο τον *Lebenswelt* όσον αφορά την ουσιαστική του δομή, την απτή τυχαιότητά του»".

Σχετικά με την ερμηνεία αυτής της παράδοξης και προκλητικής θέσης (τόσο φανερά παράδοξης που τη χρησιμοποιούμε για να δούμε στην επιστήμη μια από τις δραστικότερες δυνάμεις στον κόσμο): Κατά την άποψή μου, αυτό που διακυβεύεται είναι όχι η περισσότερο, ή λιγότερο εξωτερική σχέση μεταξύ επιστήμης και κοι-

ωνίας, αλλά η εσωτερική εννοιακή δομή της επιστήμης καθαυτής, η καθαρή θεωρία και μέθοδός της που τώρα ο Husserl φανερώνει στην ουσιαστική ιστορικότητά τους (*Geschichtlichkeit*), στη δέσμευσή τους στο ιδιαίτερο ιστορικό πρόταγμα, μέσα από το οποίο δημιουργήθηκαν¹¹. Η καθαρή επιστήμη διατηρεί, *aufgehoben* (γιά να χρησιμοποιήσω τώρα τον όρο του Hegel) την πρακτική από την οποία δημιουργήθηκε, και περιέχει τους σκοπούς και τις αξίες που εγκαθιδρύθηκαν από αυτήν την πρακτική. Η εμπειρική πραγματικότητα επιτελεί έτσι τη *sinngebende Leistung* (συστατική πράξη): είναι συστατική της επιστημονικής αλήθειας κι εγκυρότητας. Η επιστήμη είναι *Aufhebung der Lebenswelt*

(1) εφόσον ως επιστήμη απορρώνει τα δεδομένα και την αλήθεια της άμεστης εμπειρίας,

(2) εφόσον ως επιστήμη διασώζει τα δεδομένα και την αλήθεια της εμπειρίας, αλλά

(3) τα διασώζει σε μια ανώτερη μορφή, δηλαδή σε μια ιδεατή, εξιδανικευμένη μορφή της καθολικής εγκυρότητας.

Αυτή η τριπλή διαδικασία λαμβάνει χώρα κατά την επιστημονική αφαίρεση. Οι ποσοτικοποιημένες ιδεατές μορφές αφαιρούνται από τις συγκεκριμένες ποιότητες της εμπειρικής πραγματικότητας, αλλά η τελευταία παραμένει σε λειτουργία μέσα στις βασικές έννοιες και την κατεύθυνση στην οποία κινείται η επιστημονική αφαίρεση.

Μ' αυτόν τον τρόπο, η προ-επιστημονική, προ-δεδομένη εμπειρική πραγματικότητα εγγράφει την επιστημονική πραγματικότητα καθαυτή και την καθιστά ένα ιδιαίτερο πρόταγμα εντός του προ-εγκαθιδρυμένου γενικού προτάγματος της εμπειρικής πραγματικότητας. Η αφηρημένη, ιδεατή, μαθηματική φόρμα, όμως, εντός της οποίας η επιστήμη μετασχηματίζει το εμπειρικό, αποκρύβει αυτή την ιστορική σχέση:

Το *Ideenkleid* (το ιδεατό πέπλο) των μαθηματικών και της μαθηματικής φυσικής αναπαριστά και (την ίδια στιγμή) αποκρύπτει την εμπειρική πραγματικότητα και μας οδηγεί να συλλάβουμε ως αληθινό Είναι εκείνο που είναι μόνο μια μέθοδος¹².

Αυτός ίσως είναι ο δραστικότερος και ο μονιμότερος φανατισμός στην ιστορία της δυτικής σκέψης! Αυτό που πρακτικά είναι μόνο μια μέθοδος εμφανίζεται ως η αληθινή πραγματικότητα, αλλά μια πραγματικότητα μ' ένα δικό της σκοπό. Ο μαθηματικός ιδεασμός, με όλη του την ακρίβεια, την υπολογισσιμότητα, την πρόβλεψη αφήνει ένα κενό (*Leerstelle*) επειδή τ' αντικείμενα και τα μέσα αυτής της υπολογισσιμότητας και προσδοκίας δεν προσδιορίζονται επιστημονικά. Αυτό το κενό μπορεί έτσι να καλυφθεί μ' ό,τι ιδιαίτερο προμηθεύει η εμπειρική πραγματικότητα, η μόνη συνθήκη ύπαρξης που βρίσκεται εντός των ορίων της επιστημονικής μεθόδου.

11. Οπ.π., σ. 152.

12. Οπ.π., σ. 52.

Αυτή είναι η περίφημη ουδετερότητα της καθαρής επιστήμης η οποία εδώ αποκαλύπτεται καθαυτή ως μια ψευδαίσθηση, επειδή η ουδετερότητα αποκρύπτει, στη μαθηματική-ιδεατή μορφή, την ουσιαστική σχέση με την προ-δεδομένη εμπειρική πραγματικότητα.

Με την ορολογία του Husserl: Το αντικείμενικό *a priori* της επιστήμης καθαυτής τοποθετείται κάτω από ένα κρυμμένο εμπειρικό *a priori*, το αποκαλούμενο *lebensweltliche a priori*¹³. Εφόσον, επιπλέον, αυτό το εμπειρικό *a priori* παραμένει κρυμμένο και αδιερεύνητο, η επιστημονική πραγματικότητα καθαυτή περιέχει το δικό της εσωτερο και ανορθολογικό πυρήνα, τον οποίο δεν είναι σε θέση να κυριαρχήσει. Η μοντέρνα επιστήμη, σύμφωνα με τον Husserl, λειτουργεί έτσι σαν μια μηχανή που ο καθένας μπορεί να μάθει να χειρίζεται χωρίς να καταλαβαίνει απαραίτητα την εσωτερη αναγκαιότητα και δυνατότητα της λειτουργίας της¹⁴. Η καθαρή επιστήμη, μ' άλλα λόγια, έχει έναν έμφυτο εργαλειωκό χαρακτήρα προγενέστερο κάθε ιδιαίτερης εφαρμογής: ο Λόγος της καθαρής επιστήμης είναι τεχνολογία κι εξαρτάται ουσιαστικά από εξωτερικούς σκοπούς. Αυτό εισάγει το ανορθολογικό στην επιστήμη, και η επιστήμη δεν μπορεί να υπερνικήσει την ανορθολογικότητά της εφόσον παραμένει κρυμμένη από την επιστήμη. Με τα λόγια του Husserl: ο Λόγος είναι Λόγος ως φανερός Λόγος (*offenbare Vernunft*), και ο Λόγος «γνωρίζει τον εαυτό του ως Λόγο μόνον εάν έχει φανερωθεί»¹⁵. Για όσο διάστημα ο Λόγος παραμένει αφανέρωτος στην επιστήμη, η επιστημονική ορθολογικότητα δεν είναι ακόμη η πλήρης ορθολογικότητα της επιστήμης. Πώς μπορεί ο Λόγος ν' αποκτήσει συνείδηση του εαυτού του;

Ο Husserl προτείνει να διαλυθεί ο ενύπαρκτος στη μοντέρνα επιστήμη φανακισμός από μια φαινομενολογική ανάλυση η οποία είναι κυριολεκτικά μια θεραπευτική μέθοδος. Θεραπευτική με την έννοια ότι θέλει να προχωρήσει πίσω από τις φανακισμένες έννοιες και μεθόδους της επιστήμης και να ξεσκεπάσει το συστατικό *lebensweltliche a priori* κάτω από την οποία βρίσκεται όλο το επιστημονικό *a priori*. Για τον Husserl αυτό είναι κατ' αρχήν ένα μεθοδολογικό πρόβλημα. Η προ-δεδομένη εμπειρική πραγματικότητα ως ένα όλο πρέπει να γίνει το αντικείμενο της φιλοσοφικής ανάλυσης, ειδικά το προγενέστερο από το επιστημονικό *a priori* δεν θα μπορέσει ποτέ να εμφανιστεί. Αλλά είναι φανερό ότι η φιλοσοφία καθαυτή είναι μέρος της εμπειρικής πραγματικότητας και ότι η φιλοσοφία καθαυτή βρίσκεται κάτω από το *a priori* της εμπειρικής πραγματικότητας. Ο κύκλος πρόκειται να σπάσει από μια διπλή φαινομενολογική αναγωγή (αναστολή, εποχή): Η αναστολή, πρώτον, του αντικείμενικού *a priori*: η αναστολή της επιστημονικής αλήθειας κι εγκυρότητας: η αναστολή, κατά δεύτερο λόγο, του *lebensweltliche a priori*, της δόξας και της εγκυρότητας της.

Τι τώρα, διατηρείται, τι απομένει ως ίζημα αυτής της διπλής αναστολής; Στην πρώτη εποχή, «θέτουμε εντός παρενθέσεως» (δηλαδή, δεν αποκηρύσσουμε αλλά

13. Ο.π.π., σ. 49, 143 f.

14. Ο.π.π., σ. 52.

15. Ο.π.π., σ. 53.

απλώς αναστέλλουμε την κρίση για) την επιστημονική αλήθεια και την επιστημονική εγραιρότητα. Αυτό που παραμένει ως ίζημα είναι (α) ολόκληρη η γενική δομή της εμπειρικής πραγματικότητας¹⁶, η άπειρη πολυμορφία των πραγμάτων στο χρόνο και το διάστημα, και (β) ο κόσμος καθ'αυτός εντός του οποίου εμφανίζονται αναγκαία όλα αυτά τα πράγματα —ο κόσμος ως ο καθολικός, ανυπέρβλητος ορίζοντας όλων των ιδιαίτερων αντικειμένων. Αλλ' αυτή η πρώτη εποχή δεν είναι επαρκής: δεν μπορεί να κάνει ό,τι υποτίθεται πως κάνει, δηλαδή να διαρρήξει πλήρως το φενακισμό και να ξεσκεπάσει την τελική θεμελίωση της επιστημονικής αλήθειας. Δεν μπορεί να το κάνει επειδή με αυτή την πρώτη «παρένθεση» είμαστε ακόμη στη βάση (*auf dem Boden*) της εμπειρικής πραγματικότητας, εντός της «φυσικής θέσης» της καθημερινής μας εμπειρίας. Είναι αναγκαία μια δεύτερη εποχή, η οποία «με μια κίνηση» οδηγεί σε μια ολική μεταβολή της «φυσικής θέσης» της εμπειρίας, στην αναστολή της φυσικής επιβεβαίωσης του καθετί που δεχόμαστε φυσικά ως έγκυρο στην άμεση εμπειρία μας¹⁷. Άπαξ και αναστείλλουμε κι αυτές επίσης τις κρίσεις, δεν στοχαζόμαστε πλέον πάνω στον προ-δεδομένο κόσμο και στα ιδιαίτερα αντικείμενα που εμφανίζονται μέσα σ' αυτόν, αλλά στο πώς εμφανίζονται αυτά τ' αντικείμενα, στους τρόπους με τους οποίους μας δίνεται όλος αυτός ο κόσμος. Το ίζημα αυτής της εποχής είναι, έτσι, ο κόσμος τόσο ως σύστοιχος μιας ολότητας των τρόπων συνείδησης, όσο και ως μια «συνθετική ολότητα». Αυτό που έχουμε τώρα ως ίζημα είναι η υπερβατολογική υποκειμενικότητα¹⁸, και σ' αυτή την υπερβατολογική υποκειμενικότητα ο κόσμος δίνεται τώρα ως ένα φαινόμενο της και για την απόλυτη υποκειμενικότητα¹⁹. Αυτή η υπερβατολογική υποκειμενικότητα δεν είναι πλέον κάποια ιστορική ή ατομική ή ομαδική υποκειμενικότητα. Είναι «απόλυτη» επειδή οποιοδήποτε αντικείμενο ή σχέση αντικειμένου μπορεί να εμφανιστεί, εμφανίζεται τώρα ως αναγκαστικά συγκροτημένο σε ιδιαίτερες πράξεις σύνθεσης που συνδέουν αδιάσπαστα αντικειμενικότητα και υποκειμενικότητα. Μ' άλλα λόγια, έχουμε τώρα ό,τι θα μπορούσαμε να καλέσουμε απόλυτη πρωτογενή εμπειρία: η εμπειρία η οποία βρίσκεται στις ρίζες και είναι συστατική κάθε δυνατής αντικειμενικότητας που μπορεί ποτέ να γίνει το αντικείμενο της επιστημονικής και κάθε άλλης σκέψης. Η φαινομενολογική αναγωγή έχει ανοίξει τώρα τη διάσταση μέσα στην οποία έχει συγκροτηθεί η πρωτογενής και καθολική δομή όλης της αντικειμενικότητας.

Θα προσέθετα μόνο λίγες κριτικές παρατηρήσεις. Το ρήγμα στην υπερβατολογική υποκειμενικότητα υποτίθεται ότι είναι ο δρόμος να ξεσκεπαστεί η θεμελίωση στην οποία στηρίζεται όλη η επιστημονική εγραιρότητα. Θέτω την ερώτηση: μπορεί η αναγωγική φαινομενολογική ανάλυση να επιτύχει το στόχο της, να φτάσει δηλαδή πίσω από την επιστημονική και προεπιστημονική εγραιρότητα και το φενακισμό; Θα προτείνω τρεις προτάσεις.

Πρώτον: Η φαινομενολογική ανάλυση βρίσκεται αντιμέτωπη με το γεγονός της

16. Οπ.π., σ. 143 f.

17. Οπ.π., σ. 151 f.

18. Οπ.π., σ. 147 f.

19. Οπ.π., σ. 155.

πραγματοποίησης (ο Husserl δεν χρησιμοποιεί αυτόν τον όρο). Η πραγματοποίηση είναι μια μορφή που συνήθως δεν εξετάζεται. Η επιστημονική, εξίσου με την προεπιστημονική, εμπειρία είναι ψευδής, ανολοκλήρωτη, καθ' όσον βιώνει ως αντικειμενικό (υλικό ή ιδεατό), ό,τι στην πραγματικότητα είναι υποκειμένο-αντικείμενο, αντικειμενοποίηση της υποκειμενικότητας. Στη θεμελίωση της ανάλυσης για τη συσχέτιση του συγκροτησιακού υποκειμένου-αντικειμένου, η διττή εποχή του Husserl πηγαίνει πέραν της πραγματοποίησης —αλλά έτσι κάνει όλος ο υπερβατολογικός ιδεαλισμός. Σύμφωνα με την άποψή μου, δεν βρισκόμαστε κατά κανένα τρόπο πέραν του Kant. Γνωρίζω την ερμηνεία του Husserl για τη διαφορά μεταξύ φαινομενολογίας και Kant· νομίζω ότι στο πλαίσιο της κριτικής μου αυτή η διαφορά δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η θέση μου είναι ότι η φαινομενολογική ριζοσπαστικότητα σταματά, μ' εξαίρεση την ενεργητική συστατική υποκειμενικότητα. Ο Husserl υπερβαίνει το αντικειμενικό a priori της εποχής κατά την πρώτη εποχή και το εμπειρικό a priori κατά τη δεύτερη εποχή. Δημιουργεί έτσι μια εννοιολογική μεταγλώσσα για την κριτική ανάλυση της εμπειρικής πραγματικότητας. Αλλά η ερώτησή μου είναι: αυτή η εννοιολογική μεταγλώσσα καταπιάνεται πραγματικά με τη συστατική υποκειμενικότητα; Δεν νομίζω.

Δεύτερον: Η φαινομενολογική αναγωγή καταλήγει σε μια υποκειμενικότητα που συνιστά μόνο τις γενικότερες μορφές υποκειμενικότητας, για παράδειγμα τη γενική μορφή της εμφάνισης ως αντικειμένου, της αλλαγής ως αντικειμένου, της ύπαρξης που σχετίζεται μ' άλλα αντικείμενα. Αυτή όμως η υποκειμενικότητα μας δίνει άραγε «προφανή Λόγο» πίσω από το μεταμφιεσμένο Λόγο, την επικύρωση της επιστημονικής αλήθειας; Μπορεί ποτέ αυτή η υπερβατολογική υποκειμενικότητα να εξηγήσει —και να λύσει— την κρίση της ευρωπαϊκής επιστήμης; Η υπερβατολογική υποκειμενικότητα του Husserl είναι ξανά μια καθαρή γνωστική υποκειμενικότητα. Δεν χρειάζεται κάποιος να είναι μαρξιστής για να επιμένει ότι η εμπειρική πραγματικότητα συνίσταται από το υποκείμενο της σκέψης και της δράσης, της θεωρίας και της πράξης. Ο Husserl αναγνωρίζει το ιστορικό υποκείμενο στην *sinngebende Leistung* αλλά τότε, αναστέλλοντας και θέτοντάς το σε παρενθέσεις, η φαινομενολογική ανάλυση δημιουργεί το δικό της a priori, τη δική της ιδέαση και το δικό της ιδεολογικό πέπλο. Η καθαρή φιλοσοφία αντικαθιστά τώρα την καθαρή επιστήμη ως τον τελικό γνωστικό νομοθέτη, που εγκαθιδρύει αντικειμενικότητα. Αυτή είναι η ύβρις που ενυπάρχει σ' όλο τον κριτικό υπερβατολογισμό, η οποία στη συνέχεια πρέπει να αναφερθεί. Ο ίδιος ο Husserl φαίνεται να έχει επίγνωση αυτής της ύβρεως. Εκφράζει το φιλόσοφο ως «*urquellend fungierende Subjektivität*»: ο φιλόσοφος λειτουργεί ως η αρχέγονη πηγή αυτού που μπορεί να διεκδικηθεί ορθολογικά ως αντικειμενική πραγματικότητα.

Έρχομαι στο συμπέρασμα και το αφήνω ως μια ερώτηση. Ο Husserl αναγνωρίζει το φетиχισμό της επιστημονικής καθολικότητας και ορθολογικότητας ξεσκεπάζοντας τα ιδιαίτερα ιστορικο-πρακτικά θεμέλια μιας καθαρής επιστήμης. Βλέπει ότι η καθαρή επιστήμη είναι στη βασική της δομή τεχνολογική —τουλάχιστον δυνητικά εφαρμοσμένη επιστήμη. Η επιστημονική μέθοδος καθαυτή παραμένει εξαρτημένη

σ' ένα ιδιαίτερο *Lebenswelt*. Αυτό είναι το κρυμμένο ανορθολογικό στοιχείο της επιστημονικής ορθολογικότητας. Ο Husserl βρίσκει το λόγο αυτής της εξάρτησης στην απώλεια της φιλοσοφικής διάστασης, η οποία ήταν πρωταρχικά η βασική διάσταση της επιστήμης. Η κλασσική φιλοσοφία καθόριζε τη μέθοδο και τη λειτουργία της επιστήμης μ' όρους μιας ιδέας του Λόγου η οποία αξίωνε ανώτερη αλήθεια και εγκυρότητα από εκείνες που ενσαρκώνονταν κι εγκαθιδρύονταν από τη δεδομένη εμπειρική πραγματικότητα. Αυτή η ισχύουσα ιδέα του Λόγου ήταν εκείνη του σκοπού του ανθρώπου ως ανθρώπου της πραγματοποίησης της *humanitas*. Σύμφωνα με τον Husserl, η ανθρωπιστική δομή του Λόγου καταρρέει με την πραγματοποίηση της επιστήμης από αυτή τη φιλοσοφική θεμελίωση. Αυτό θα υποδήλωνε ότι ο ανθρωπισμός γίνεται μια ιδεολογία την ίδια στιγμή που γεννιέται ο μοντέρνος ανθρωπισμός. Μ' άλλα λόγια, η ώρα της γέννησης του ανθρωπισμού καθαυτού θα ήταν η κατάπτωση του ανθρωπισμού σε μια απλή ιδεολογία. Είναι σαφές ότι πρέπει να υπάρχει κάτι λάθος μ' αυτή τη διατύπωση. Παραμένει το γεγονός ότι ο ανθρωπισμός είναι ακόμη σήμερα μια ιδεολογία, μια ανώτερη αξία που λίγο επηρεάζει τον απάνθρωπο χαρακτήρα της πραγματικότητας. Η ερώτηση με την οποία θα ήθελα να τερματίσω είναι αυτή: Είναι η φιλοσοφία εντελώς ανεύθυνη γι' αυτή την εξέλιξη, ή μήπως μοιράζεται την ύβριν της επιστήμης; Μοιράζεται άραγε την απροθυμία να εξετάσει τη δική της πραγματική θεμελίωση και λειτουργία, και είναι άραγε, κατά συνέπεια, εξίσου ένοχη για την αποτυχία του έργου της θεωρίας, του Λόγου —να προάγει την πραγματοποίηση της *humanitas*;

Απόδοση, στην ελληνική: Γ. Ν. Μερτίκας